

the book provides a solid overview of the current state of research on the international dimension of the nineteenth-century art market as well as a lucid and critical reflection on the future perspectives and challenges of this emerging field. This well-balanced volume, therefore, is a true contribution not only to art market studies, but also to the art, social and economic history more broadly.

Ulrike Müller, Museum Mayer van den Bergh Antwerp,
and Antwerp University

David. T. Courtwright, *The Age of Addiction. How Bad Habits Became Big Business* (Cambridge (MA): The Belknap Press of Harvard University Press, 2019). 325 p. ISBN 9780674737372.

DOI: 10.18352/tseg.1148

David Courtwright vestigde zijn naam als toonaangevende drugshistoricus al eerder, onder andere met *Forces of Habit. Drugs and the Making of the Modern World* (2002), een fascinerend en onderhoudend standaardwerk in het genre van de drugsgeschiedenis. Daarin liet Courtwright zien hoe plezier, politiek en profijt aan de basis stonden van de verschillende perspectieven op (legaal en illegaal) drugsgebruik. Met zijn nieuwste boek, *The Age of Addiction. How Bad Habits Became Big Business* (2019) overtreft hij zichzelf. In dit boek beschrijft Courtwright de totstandkoming van wat hij het tijdperk van verslaving noemt. Die verslaving is een ‘addiction by design’, wat volgens hem onderdeel is van een sociaaleconomisch systeem dat hij limbisch kapitalisme noemt: een technisch hoogstaand maar sociaal regressief systeem waarin wereldwijd opererende bedrijven aanzetten tot excessieve consumptiepatronen (en dus verslaving).

Courtwright toont hoe in de schaduwzijde van het kapitalisme – ‘capitalism’s evil twin’ – (multi-)nationale bedrijven, vaak in samenwerking met overheden en criminele organisaties, steeds efficiënter hun pijlen zijn gaan richten op het limbische systeem van consumenten, oftewel het deel van de hersenen dat verantwoordelijk is voor ervaringen van genot en van plezier. De genese van het limbisch kapitalisme was traag, met de ontdekking van natuurlijke bronnen van plezier (tabak, suiker, chocola). Cultivatie en handel zorgden voor een stroomversnelling, waarin de oligarchen van het hedonisme, de elites, de drijvende kracht vormden achter de *politics of pleasure*. De *luxury trap* klapte geleidelijk dicht: elites raakten eerst gewend aan luxeartikelen, namen die voor vanzelfsprekend, en gingen er vervolgens op rekenen. Uiteindelijk konden ze niet meer zonder. En daarmee besluit het eerste hoofdstuk (Newfound pleasures).

Het tweede hoofdstuk (*Mass pleasures*) gaat over de expansie van het repertoire aan genotsmiddelen gedurende de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw. Het hedonistische landschap veranderde aanzienlijk doordat verschillende vormen van plezier gebundeld werden aangeboden, vooral in de steden, waar vice entrepreneurs gebruikmaakten van de nieuwste transport- en communicatiemiddelen om seks, drank, drugs en gokken aan te bieden, bijvoorbeeld in bordelen en casino's. De weg naar het tijdperk van verslaving hobbelt en kronkelt, en op die weg botsen verschillende belanghebbenden, waaronder producenten, consumenten en geheelonthouders. De confrontatie van elkaar overlappende en contrasterende motieven worden met name duidelijk in het derde hoofdstuk (*Liberating-enslaving pleasures*), vierde hoofdstuk (*Anti-vice activism*) en vijfde hoofdstuk (*Pro-vice activism*). Daarin analyseert Courtwright de verschillende reacties en perspectieven op het ontdekken, uitvinden en verbeteren van de genotsmiddelen en de ontketende groei van ondeugden en verslavingen gedurende de laatste eeuw.

Courtwright beschrijft de inspanningen van producenten op de vrije markt van genotsmiddelen om consumptie te stimuleren, zoals de tabaks- en alcohol-industrie, die hij beschrijft als een 'global supply machine with a bottomless bag of marketing tricks'. Producenten werden regelmatig ondersteund door overheden die, bijvoorbeeld, condooms, amfetaminen en sigaretten uitdeelden aan militairen in oorlogstijd. Daar tegenover stonden coalities van tegenpolen die vanuit religieuze, socialistische of andere gronden de markt wilden reguleren, zoals bij de drooglegging in de Verenigde Staten in de jaren twintig van de twintigste eeuw. Courtwright brengt de complexiteit en paradoxale gevolgen daarvan helder in beeld.

Op het wereldtoneel van Courtwright acteren denkers en doeners als Aldous Huxley, Mao Zedong, Al Capone, Mahatma Gandhi, Hugh Hefner, Keith Richards, Philip Morris, Ian Fleming en veel minder bekende maar evenzeer kleurrijke figuren. Het is een boeiend en grimmig schouwspel, met winnaars en verliezers. De opbouw van het boek lijkt niet altijd even logisch. Zo kregen twee vormen van genot een apart hoofdstuk: voedsel (hoofdstuk 6: *Food addictions*) en digitale verslaving (hoofdstuk 7: *Digital addictions*). Ook komt het boek hier en daar gefragmenteerd over, als de tekst meandert langs (en soms buitelt over) anekdotes en de overkoepelende en opiniërende commentaren daarop van Courtwright. De manier waarop hij dat doet maakt veel goed. Steeds weer verpakt hij boeiende verhalen en inzichten in prachtige taal, met om de paar alinea's fraaie oneliners, waardoor hij de lezer aan het denken zet en de aandacht voortdurend vasthoudt. Daarbij durft hij stelling te nemen, tegen het stigmatiseren van verslaafden, en voor het beschouwen van verslaving als een sociaal probleem dat onlosmakelijk verbonden is aan limbisch kapitalisme. In het laatste hoofdstuk

(Against Excess) beantwoordt Courtwright een aantal vragen die zijn critici hem zouden kunnen stellen.

De ‘consumer waters [have] become filled with hooks’, maar wat kunnen we doen om ons limbisch systeem te beschermen tegen de verlokkingen van dit systeem? Niets, volgens Courtwright, behalve als we eerst de ontwikkeling en de eigenschappen van het limbisch kapitalisme begrijpen en de *politics of pleasure* die onze *bad habits* creëren en voeden. Er is een tegenbeweging nodig, met figuren uit het hele politieke spectrum, maar volgens Courtwright moeten we ook daar waken voor uitwassen, want: ‘in politics as in life, we should be against excess’.

The Age of Addiction is een indrukwekkend, informatief en provocatief boek dat een tiental eeuwen bestrijkt. Alle delen van de wereld komen voorbij, en de tekst gaat van alcohol naar opioïden, van video games naar pornografie, van gokken naar cannabis, van internet naar tabak en van chocola naar hamburgers. Doordat hij een intelligent en begenadigd schrijver is, blijft het boek verrassen met inzichten, en is het van begin tot eind onderhoudend, afwisselend en een plezier om te lezen.

Jeroen Boekhoven, Hanzehogeschool Groningen

Joan Ramón Rosés en Nikolaus Wolf (red.), *The Economic Development of Europe's Regions. A Quantitative History since 1900* (Londen / New York: Routledge, 2019). 436 p. ISBN 9780415723381.

Regionale economische ontwikkeling heeft de nodige aandacht gekregen van de historische wetenschap, zij het aan de rand van de economische geschiedenis. Toen de economische geschiedenis in de loop van de negentiende eeuw uitgroeide tot een zelfstandige subdiscipline was het – zoals zoveel aanpalende gebieden – vooral bezig met het bestuderen van nationale ontwikkelingen. Meer recent wordt de nationaal-centristische blik uitgedaagd door het benadrukken van mondiale verschillen tussen bijvoorbeeld Europa en Azië. Tussen nationale geschiedenis en *global history* heeft zich sinds de jaren zeventig ook een alternatieve stroming in de literatuur bewogen, die aandacht besteedde aan de ongelijke geografie van de economische groei binnen staten. Werk van onder andere Rainer Fremdling, Sidney Pollard en Hubert Kiesewetter liet zien hoe economische processen bepaald worden door de specifieke, geografische ruimte waarin zij plaatsvonden. Tegen de achtergrond van het dominante nationale referentiekader benadrukten zij de rol van regionale bedrijfsconcentraties binnen de economische en sociale geschiedenis. Hun programmatisch doel was om de historische visie op de Industriële Revolutie aan te vullen met belangrijke regionale